

A levegő cseppfolyósításától az űrtávcsövekig

**Mészáros Sándor
MTA Atommagkutató Intézete**

Hőtani ismeretek

A hőmérséklet az anyag egyik fontos jellemzője: a rendezetlen molekuláris mozgás mértéke

A hő az energia közlésének egyik formája.

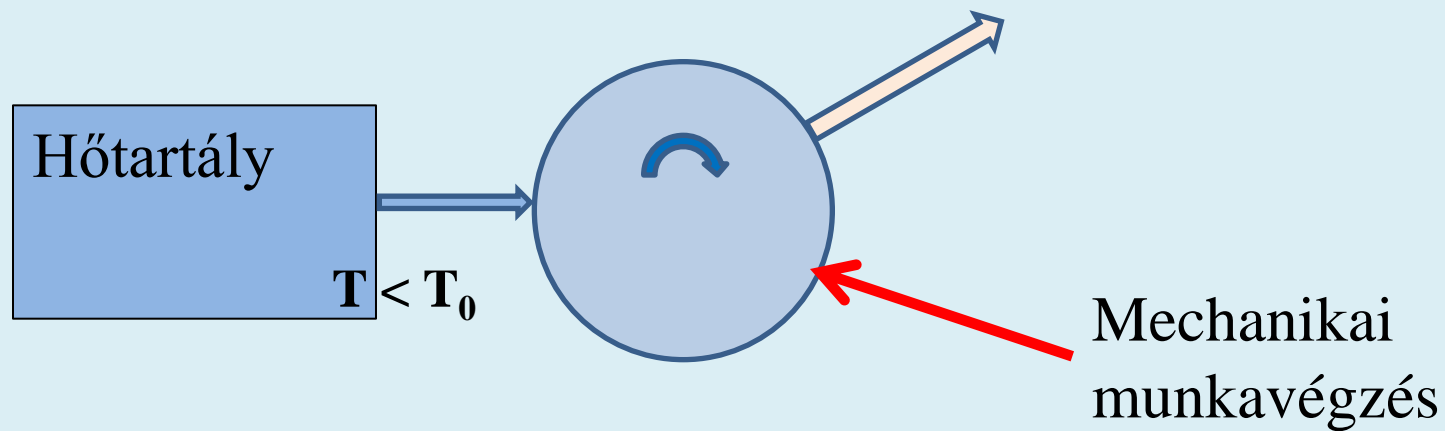
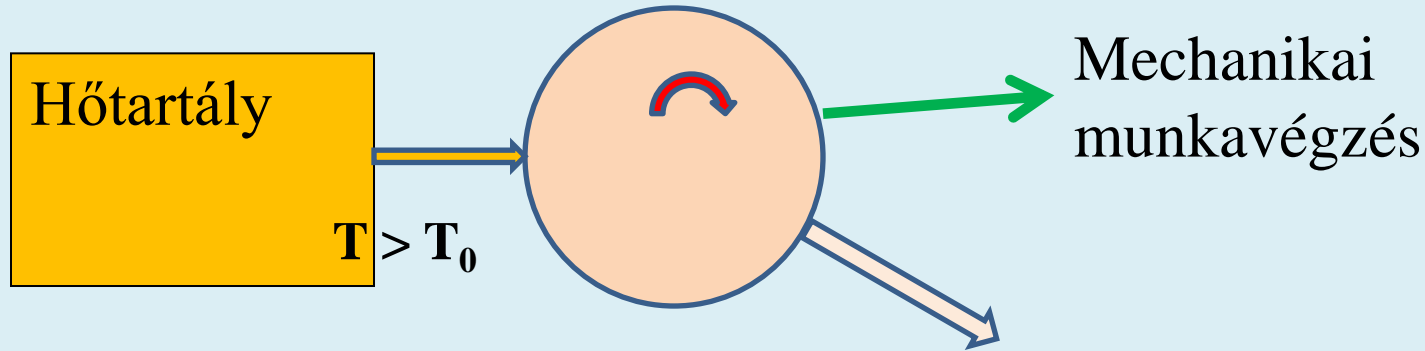
A hőtani főtételek.

**A hőerőgép: a gőzgép
                          belsőégésű motor
                          gázturbina, sugárhajtómű**

Halmazállapotok

Hűtőfolyamatok

A hőerőgép:

Hideg-meleg

A „permanens” gázok története

Cseppfolyósítás nyomás alá helyezéssel: pl. széndioxid

Hűtés a folyadék elpárolgztatásával: háztartási hűtő

A levegőt alkotó gázoknál **nem működött!**

A kritikus hőmérséklet felfedezése:

Víz: $T_k = 347 \text{ °C}$ $p_k = 217,7 \text{ bar}$

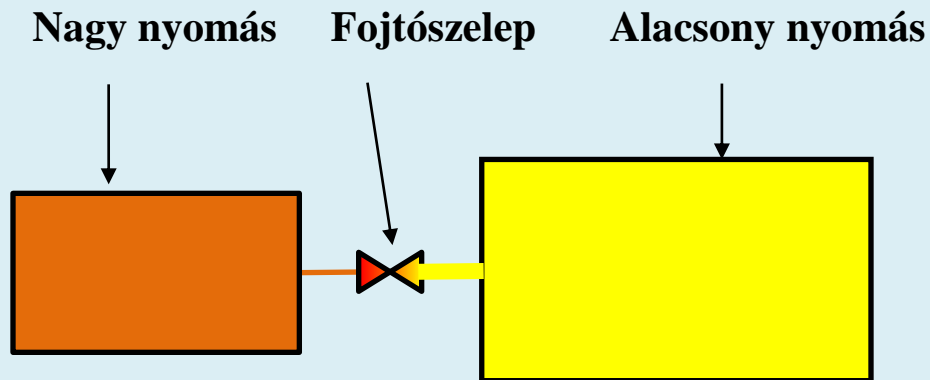
Oxigén: $T_k = -119 \text{ °C}$ $p_k = 49,7 \text{ bar}$

További hűtési lehetőségek:

Expanziós hűtőgép

Joule-Thompson effektus

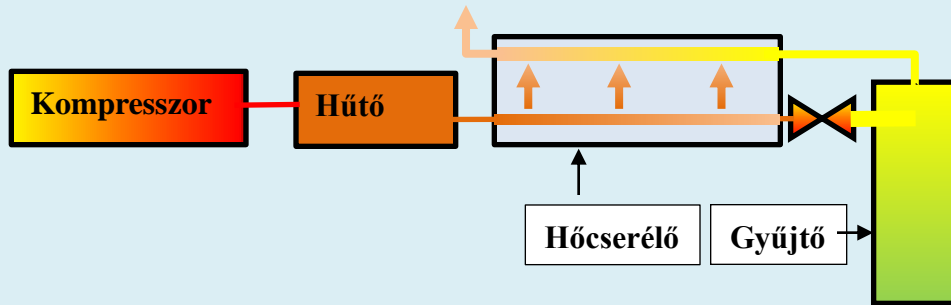
Az inverziós hőmérséklet felfedezése.

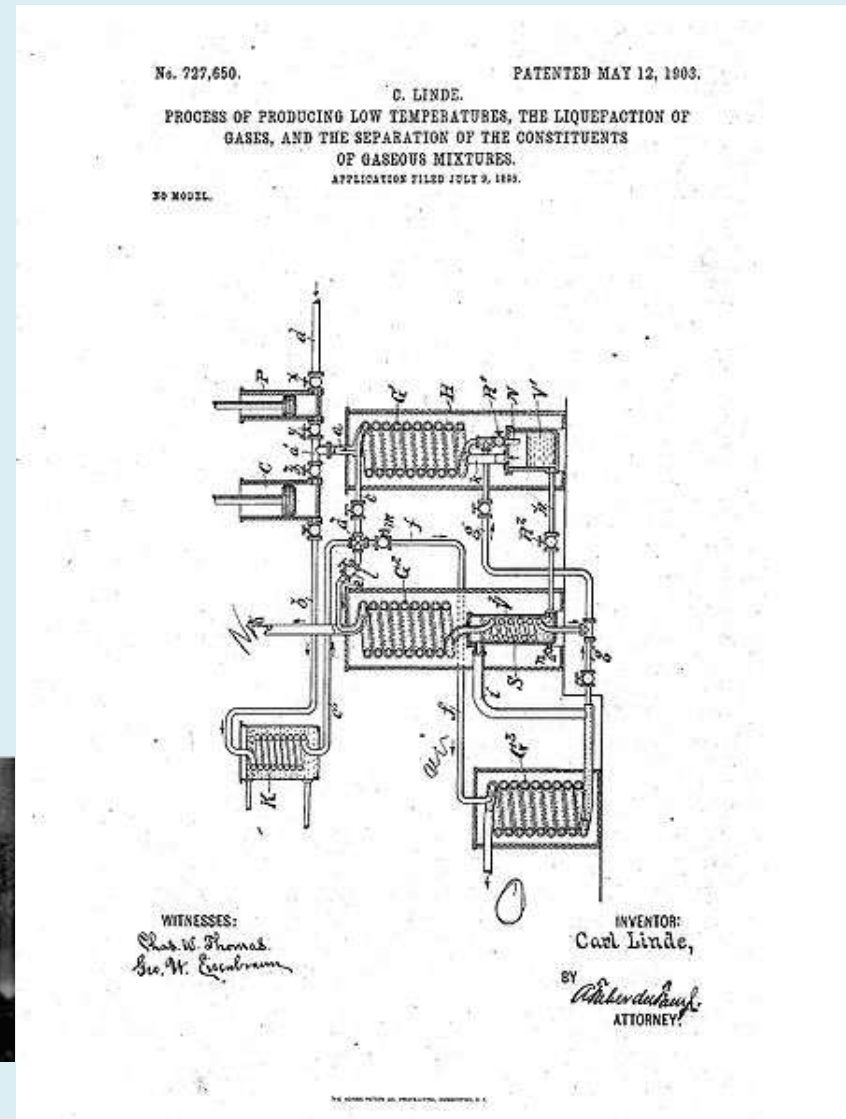
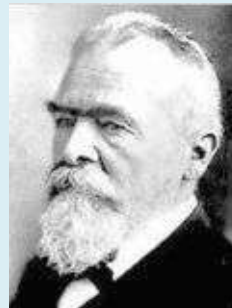
Hideg-meleg

A levegő ipari szintű cseppfolyósítása

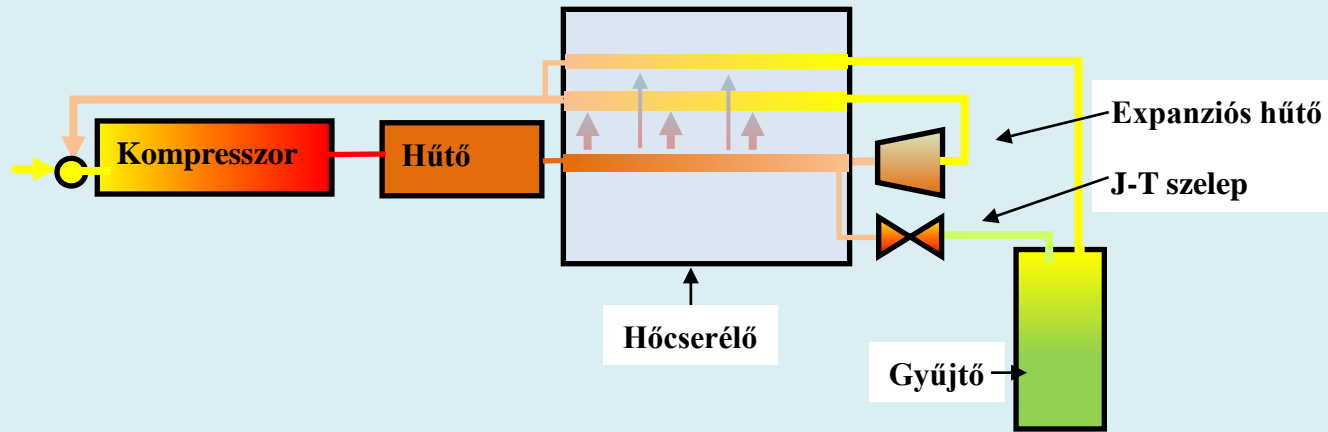
Linde és Hampson, 1895.

Carl Paul Gottfried von Linde
1842-1934

Cseppfolyósítás ipari módszere

Hideg-meleg

A gázszeparációs ipar kialakulása és annak technikai következményei.

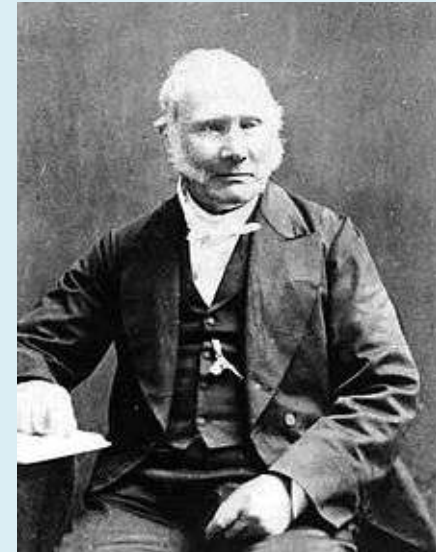
Levegő összetevői:

<i>Név</i>	<i>Arány</i>	<i>Forráspont atmoszférán</i>	<i>Inverziós hőmérséklet</i>
Nitogén	78,09 %	-195,8 °C	348,0 °C
Oxigén	20,93 %	-183,0 °C	488,0 °C
Argon	0,93 %	-185,9 °C	521,0 °C
Hélium	5,0 ppm	-269,0 °C	-233,0 °C
Kripton	1,14 ppm	-153,3 °C	

A Stirling gép

Robert Stirling
(1790-1878)

A szokásos hőerőgépekkel ellentétben a munkaközeg állandó.

Nagyon jó hatásfok. Biztonságos.
Kis hőmérséklet különbség esetén

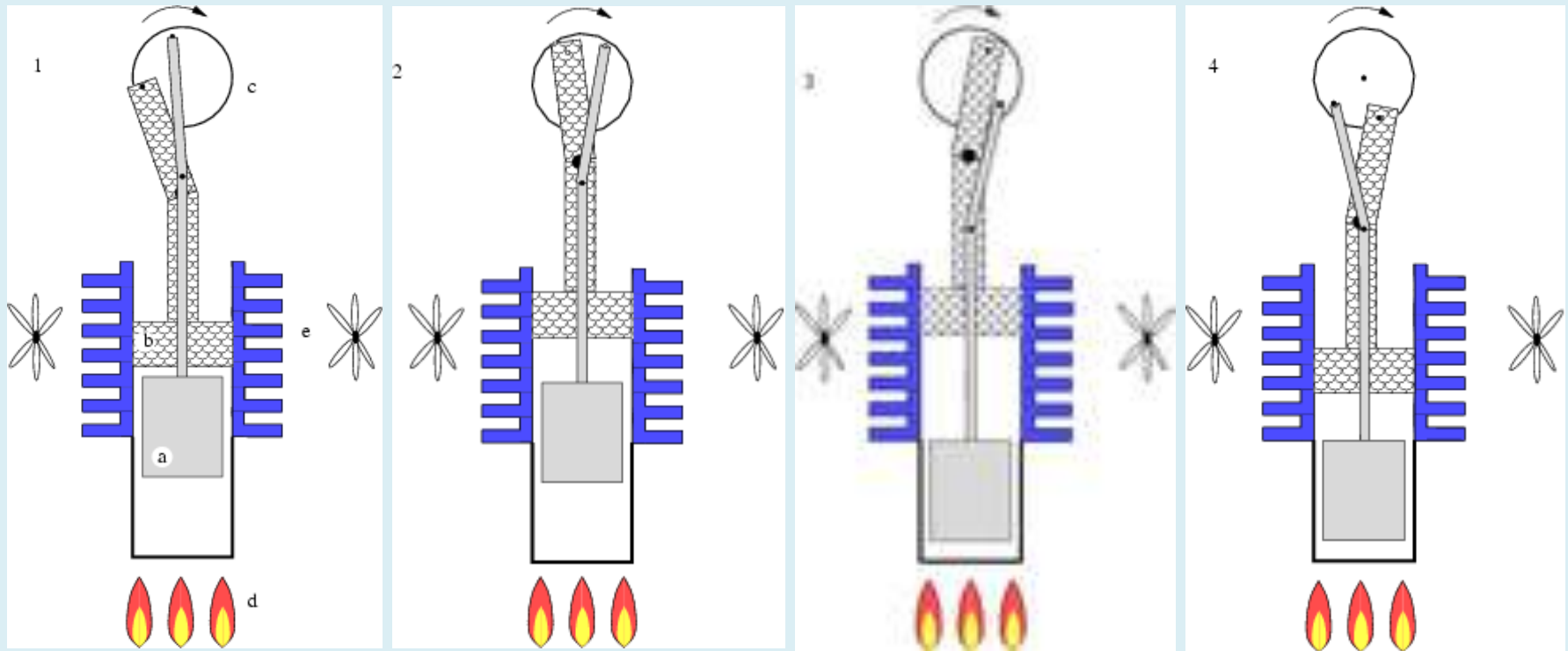
is működik.

Megfordítható.

Kicsi energiasűrűség.

Sokféle változat.

A Stirling gép működése hőerőgépként:

Munkaütem

Átáramoltatás

Hűtés

Visszáramoltatás

Hideg-meleg

Korszerű kriohűtők:

Stirling hűtő

Gifford-McMahon hűtő

Impulzus-cső hűtő

Munkaközeg: hélium gáz zárt ciklusban

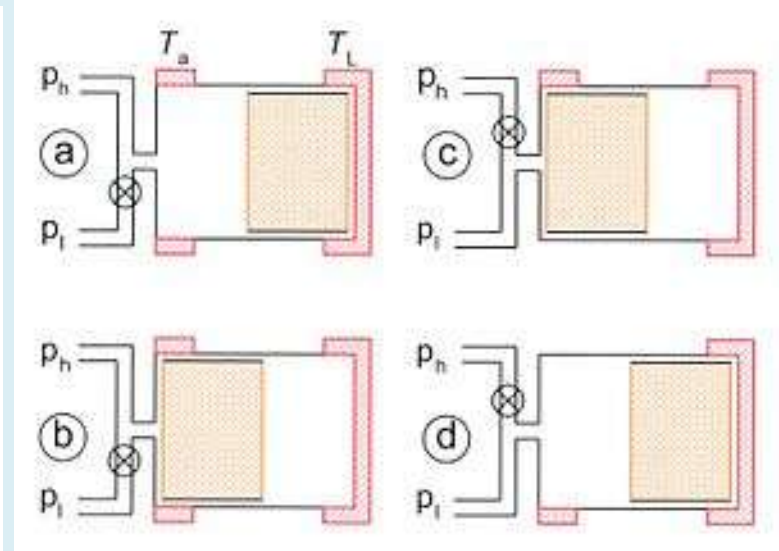
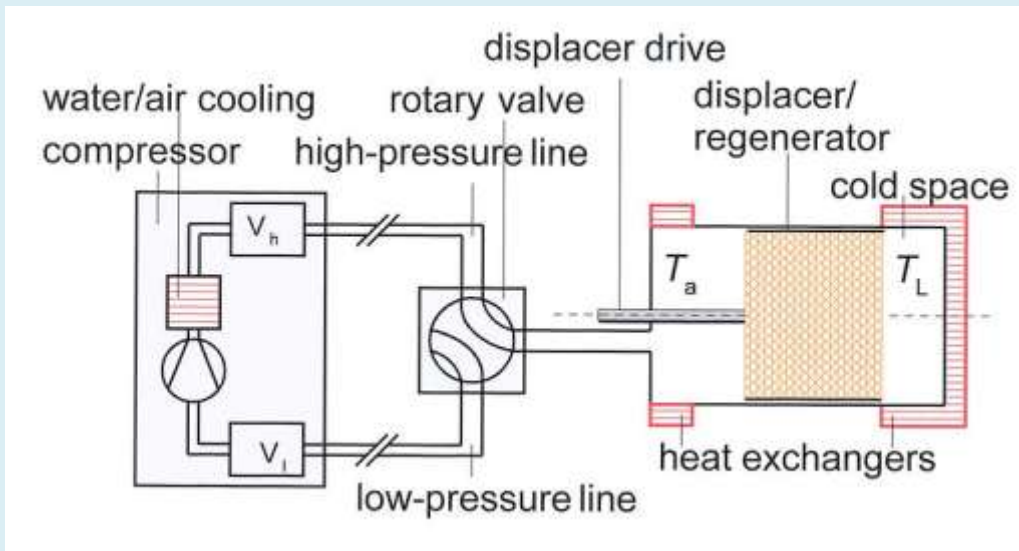
Alkalmazások:

Érzékeny detektorok hűtése (pl. infravörös detektorok)

Szupravezető mágnes tartalmazó rendszerek hűtése (MRI)

Vákuumtechnika

Gifford-McMahon hűtő felépítése és működése:

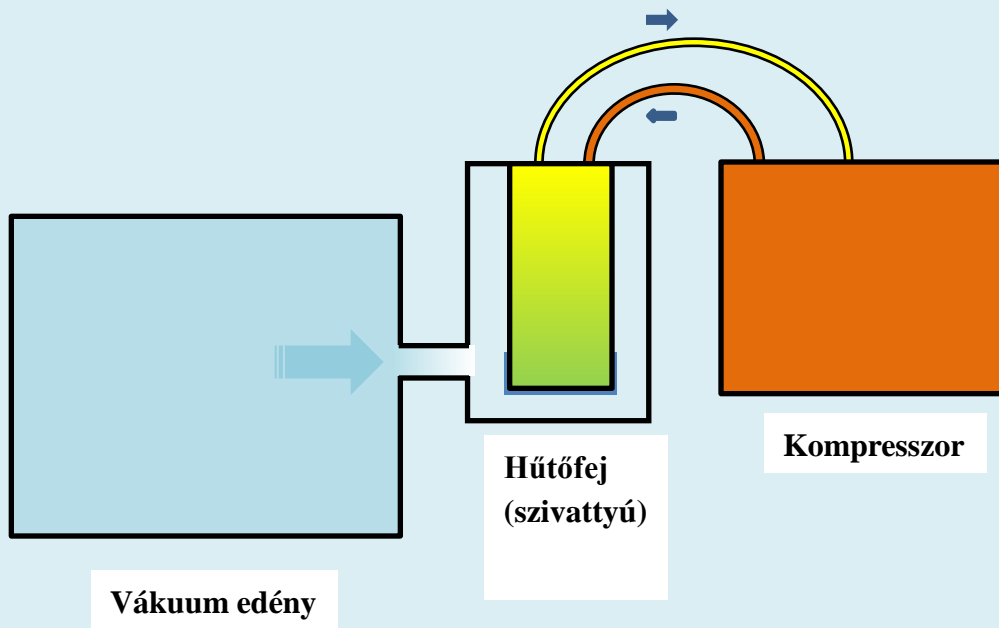
a: töltés

b: terelés

c: expanzió (hűtés)

d: visszaterelés

Krioszivattyúk

Hideg-meleg

ATL Advanced technology liquefiers

Automated Helium liquefiers

Specification	ATL 80	ATL 160
Average liquefaction rate	12 liters/day (0.5 liters/hour)	22 liters/day (0.92 liters/hour)
Dewar capacity	80 liters	160 liters
System dimensions (L x W x H)	137 x 53 x 145 cm	178 x 79 x 155 cm
Compressor package model	Air-cooled	Split-air-cooled or water-cooled
Typical power consumption and voltage rate	3.8 – 5.4 KW High and low voltage available	6.5 – 7.5 KW High and low voltage available
Gaseous Helium requirement	Flow rate: 0 – 25 standard liter/minute Industrial quality He (99.99%); 0 – 0,69 bar	Flow rate: 0 – 25 standard liter/minute Industrial quality He (99.99%); 0 – 0,69 bar
Liquefaction rate vary based on input Helium quality and pressure.		

Herschel űrtávcső:

- **3,5 m-es tükör (szinterelt boroszilikát)**
- **55-672 μm hullámhossz**
- **Működési periódus: 2009. május – 2013. április**
- **Detektorok hűtése: 2300 l folyékony hélium (1,4 K)**

Mit vizsgált?

- **Galaxisok és csillagok keletkezése**
- **Csillagközi felhők anyaga**
- **Bolygók légkörének összetétele**
- **Kozmikus kémia**

ATOMKI aktivitása a kriotechnika területén:

- **Folyékony nitrogén szolgáltatás laboratóriumi célokra**
- **Hélium cseppfolyósítás 1973-tól**
- **Folyékony hélium ellátás (Linde Magyarország Zrt.)**
- **Egyedi kriotechnikai eszközök tervezése, gyártása**
- **Szupravezető mérőeszközök tervezése és építése**